

„Túl akartuk élni a poklot”

Olofsson Placid bencés szerzetes vallomása a Gulagról

Jóisten olyan változatos életet adott nekem, hogy elég szórakoztatóan mesélhetek róla. 1939-ben szenteltek pappá. Egy évig Győrszentivánban kápláncodtam, onnan hívtak be tábori lelkészi szolgálatra, tartalékos főhadnagyként. Tizenegy hónapig szolgáltam a komáromi hadikórházban. Utána a bencések soproni, majd pápai gimnáziumában tanítottam. A világháború lezárása után előljáróim abba a budapesti gimnáziumba helyeztek át, ahol a diákéveimet töltöttem. Részt vettem az akkori politikai választási küzdelmekben, ezért a baloldali újságok sajtóhadjáratot indítottak ellenem. A főpát úgy döntött, Pannonhalmára hív, mert ott kevésbé leszek szem előtt. 1946 júniusában letartóztattak, és az Andrássy út 60.-ba szállítottak. Tehát én is ott kezdtem a

börtönéveimet a mostani Terror Házában; néhány évvel ezelőtt meg is néztem az egykori cellámat. Hamisítás van benne, mert a kiállítás kedvéért beraktak egy rongyos szalmazsákot. Amikor én ott voltam, nem volt benne rongyos szalmazsák: a földön kellett feküdni, sőt, éjjel kihallgatások voltak, nappal pedig nem volt szabad pihenni. Három lépés oda, három vissza. Akkor tanultam meg azt, hogy meg kell becsülni a szentolvasót.

Heteken keresztül vallattak, de nem tudtak velem mit kezdeni, ezért átpasszoltak a szovjet hadbíróshoz. Bezzeg ők mindjárt tudták, mit kell csinálni... Tíz év szabadságvesztést szabtak ki rám, a szovjet büntetőtörvénykönyv 58. paragrafusának 2., 8. és 11. pontja alapján. Fogalmam sem volt, mik azok a pontok. De abban a helyzetben ez nem is volt olyan

Cink- és ólombányában dolgozó foglyok, Vaygach Sziget, az „OGPU” (Állami Politikai Igazgatóság) Vaygach expedíciója, 1930-1936 (Gulag-gyűjtemény, Tomasz Kizny)

érdekes. Azt a tíz évet becsülettel letöltöttem a Gulagon. Ez kimondottan a politikai foglyoknak szánt szovjet találmány volt. Ezzel a névvel szokták illetni: Gulag szigetcsoport, de persze ezt a szót odakint sohasem hallottam, mert ezt Európa nyugati részén találták ki. A Gulag betűszó, orosz szavak kezdőbetűiből, jelentése: a politikai foglyok büntetőtáborainak főparancsnoksága. Én Moszkvától körülbelül kilencszáz kilométerre keletre voltam, még az Uralon innen, és tőlünk nagyjából kétezer kilométerre, a Jeges-tengernél is voltak hasonló lágerek.

Amikor elfogtak, teljesen érthetetlen volt számomra, hogy fiatal pápi életem miért kezdődik így. Az volt a problémám, hogy nem a főapát tartóztatott le. Ha a főapát tette volna, akkor az az Úristen akaratára. De engem Péter Gáborék tartóztatott le. Hát akkor mi a Jóisten akaratára? Ma már mindent értek. Az Úristennek egészen különleges akaratára volt velem: kellett a foglyok közé egy magamfajta lelki szakmunkás, hogy tartsa a foglyokban a lelket. Nekem ez volt a hivatásom. Amikor ezt megértettem, az egész átfordult bennem, ezért nekem sokkal könnyebb volt az a tíz év, mint a többieknek, ugyanis én tudtam, miért vagyok ott.

A tíz év alatt felállítottuk a túlélés négy szabályát, és ez tartott minket életben. Túl akartuk élni a poklot. Nem voltam hős, nem voltam vértanú, csak egyszerű emberke voltam. Az első szabály: A szenvedést nem szabad dramatizálni. Attól csak gyengébb leszek, márpedig a szenvedés elviseléséhez minden energiámra szükségem van. A táborban ezt úgy csináltuk, hogy senkit sem engedtünk panaszkodni. Ha valaki mégis belekezdett, akkor az első félmondatnál leállítottuk, és azt kértük, inkább beszéljen a szakmájáról. A tíz év alatt annyi szakmát kitanultam, hogy az csak na! A méhészetet, a pulykatenyésztést, a szőlészetet, a bányászatot, a könyvkötészetet, a kutyafülét, mert mindig a szakmájáról beszélgettünk a panaszkodót. 1952-ben együtt raboskodtam a moszkvai Statisztikai Intézet igazgatójával, aki azt mondta, hogy 1951-ben a Szovjetunióban három és félmillió politikai fogoly volt, összesen tizenhatezer lágerekben. De hát a rengeteg rab nem pusztult el mind, közülük ezren, százezren túléltek! Akkor én sem vagyok silányabb! Ezt kellett mondogatnunk, ez mozgósította bennünk az erőt a túléléshez. Ez a szabály ma sem rossz, mert manapság is nagyon szeretünk panaszkodni. Akinek Mercedes típusú kocsija van, az reggeltől estig panaszkodik, ha egy forinttal drágul a benzin...

A második szabály: Keresni kell az élet apró örömeit. Nem volt könnyű megtanulnunk abban a nyomorúságban, hogy az életnek vannak apró örömei. Mégis észre kell venni őket, mert ez az élet művészete. Például mínusz húsz fokban kivittek minket erdőt irtani. Minket örökké motoztak: a kék parolis belső örök megmotoztak, majd átadtak a piros parolis külső öröknek, akik megint megmotoztak. Szét kellett tárnunk a pufajkákat, és megtapogattak, hogy van-e a hónunk alatt sugárhajtású repülő vagy atombomba. De ha a katona elfelejtette levenni a vattasapkámat, micsoda öröm volt! Hiszen amíg átvizsgálta volna, addig én megfázhattam volna. Hát ez is egy öröm, és észre kellett venni.

Akkoriban zajlott a helsinki olimpia. Annak a mintájára mi is olimpiát rendeztünk az öröm észrevételére. Összeálltunk hatan-nyolcan reggel, azzal a céllal, hogy aznap lesni fogjuk, milyen apró örömök érnek. Este, ha a káposztalevest meg a zabkását megettük, összejöttünk, és aki több aznapi örömet tudott felsorolni, az lett a Jani, a győztes. Aztán a második fordulóban összeengedtük a győzteseket, a harmadik fordulóban pedig a második kör győzteseit. Hát Istenkém, tíz év alatt volt rá idő... A harmadik forduló győztese lett az olimpiai bajnok. Egyszer

volt egy olyan olimpiai bajnokunk, aki tizenhét napi örömet sorolt föl. A végén azt mondta: „Gyerekek, én ma nem értem rá szenvedni, mert örökké lesnem kellett az apró örömeit, és örökké mondogatnom kellett magamban, hogy este föl tudjam mondani.” Tényleg nem könnyű tizenhét tételt fejben tartani. Ugyanakkor megtapasztaltuk, hogy a rabságban élesebb lett az emlékezőtehetségünk. Ehhez biztosan az is hozzájárult, hogy éveken keresztül alig-alig, csak lopva láttunk betűt. Felértékelődött számunkra a szó varázsa, a költészet jelentősége.

Esténként gyakran játszottunk szóláncosat, és olyan hosszú szóláncokat tudtunk felmondani, hogy mai fej

jemmel egészen hihetetlennek tartom. Verseket is szavaltunk egymásnak, mindenki azt, amit tudott, és az elhangzottakból sokat megtanultunk.

A politikai foglyoknak van egy szakmai ártalmuk: mindig ártatlanok. Mindannyiunkban az munkált, hogy engem, az ártatlant ezek a géppisztolyos gazemberek tönkre akarnak tenni. Együtt raboskodtam nyílas tömeggyilkosokkal is, és ők is ártatlannak érezték magukat, mert ők fanatizmusból gyilkoltak. Ez ma is így van, meg lehet kérdezni: aki politikai fogoly, az tökéletesen ártatlan. Én egyszer sem mondtam, hogy ártatlan vagyok. Engem azért ítélték el, mert antibolsevista propagandát folytattam. Hát naná, hogy folytattam! Nem rózsacsokorral vártam a szovjet tankokat, hát édes jó Istenkém! Én nem vagyok ártatlan, engem igazságosan ítélték el. Hanem az ártatlanságunkkal abban a helyzetben semmire sem jutottunk. Ott volt a négy őrtorony a golyószórával meg a katonával: félre kellett tenni azt a fogalompárt, hogy „ártatlan” és „gazember”, és át kellett állni arra, hogy „kicsi, gyenge” – „nagy, erős”. Azt mondogattam a fogolytársaimnak: mi sem szoktunk a talpunk alá nézni, ha az erdőben megyünk, hogy eltiprunk-e véletlenül egy hangyát, mert az olyan picike. Bennünket a hadbíróóság elítélt. Akkor mi mekkorák voltunk? Aprócska senkik voltunk! Nem azt mondom, hogy az igazság mércéje a géppisztoly, erről szó sincs, de akkor ők voltak a hatalmasok, az erősek, mi pedig a kis kukacok, a kis senkik. Eltiportak bennünket, és ezt tudomásul kellett vennünk, méltatlankodás vagy harag nélkül.

Most jön a harmadik szabály: Nekem ebben az élethelyzetben kell megmutatnom, hogy hangyaként igenis emberibb vagyok, különb, mint a géppisztolyos örök. Ez mozgósítja az energiát. Már is megvilágítom egy példával. Erdőirtó lágerekörzet voltunk, harminchat lágerekben ötvenkétezer fogoly élt ott. Működött egy bútorgyár, oda szállították a fát, és én is ott dolgoztam hetven-egynéhány társammal. 1955 szeptemberében berendelték minket a parancsnokságra. Elénk tettek egy papírt, hogy ez a mi repatriálásunk, alá kell írni. Hazaküldenek. Nem ugrottunk a plafonig, mert a tíz esztendő alatt megtanultuk, hogy a Szovjetunió sokat ígérget, aztán úgysem tartja meg. Megismételték: másnapról már nem kell dolgoznunk. Akkor nyílt az ajtó, és mérhetetlen káromkodással bejött a bútorgyár igazgatója, egy szabad szovjet ember. Azt ordította, hogy amennyiben ez a hetven ember az utolsó öt munkanapot nem dolgozza le, akkor nem teljesül a harmadik negyed terve, és lóttak a prémiumának. Akkor összebeszéltünk, odaléptünk az igazgató elé, és mondtuk, hogy mi, magyar foglyok megmentjük az ő prémiumát: önként elmegyünk dolgozni hat napra. Földbe gyökerezett a lába, mert a Szovjetunió történetében olyan még nem volt, hogy egy rab akarja kiségiteni a nagyurat. Számunkra az volt a lényeg, hogy erősödjék az önbecsülésünk.

„A politikai foglyoknak van egy szakmai ártalmuk: mindig ártatlanok.”

Azt a feltételt szabtuk, hogy éjszaka nem dolgozunk, csak nappal, és ugyanazt a fizetést kapjuk, amit a szabadok, és abból nem vonhatják le a világítás, a koszt, a fűtés költségét. Ugyanis mi már tudtuk: ha egy rubelt adnak, abból kilencvenkilenc kopéjkát levonnak. És tisztességesen ledolgoztuk azt a hat napot. Ez apróságnak tűnik, mégis rengeteget jelentett az önbecsülésünknek. Tíz esztendőn keresztül bárki tét nélkül meggyalázhatott minket, és most megmutattuk, hogy mégis különbek vagyunk, egyenes gerincű emberek.

A negyedik szabály úgy szól: Akinek van hová kapaszkodnia, annak könnyebb elviselnie a szenvedést. A hívő foglyoknak volt hová kapaszkodniuk: a Jóistenbe, és ezért könnyebben elviselték a szenvedést. Hozzáfüztük még azt is, hogy Ő, a hatalmas Isten, szintén akarja, hogy túléljük a poklot, és ez nagyon vigaszteli, erősítő gondolat volt. A Jóisten persze időről időre küldött jeleket, amelyekből éreztük, hogy fontosak vagyunk számára. 1953-ban, még Sztálin halála előtt történt, hogy érkezett a Jeges-tenger mellől egy rabszállítmány. A foglyok között volt egy fiatalember, egy Kalocsa melletti faluból elhurcolt henteslegény. Amikor megtudta, hogy pap vagyok, adott nekem egy könyvszerűséget, amelynek fedőlapja és hátlapja nem volt.

Elmondta a különös tárgy történetét. Valami rossz fát tett a tűzre, ezért büntetésül három nap sötétzárkát kapott – a lágerben ez volt a büntetés: vagy három, vagy tizennégy nap sötétzárka. Az egy picike épület volt fenyőgerendából. Kívülről be volt vakolva, de belülről nem. Ez a henteslegény egy idő után elkezdte tapogatni a falat a sötétben. A fenyőgerendák között egyszerre megakadt valamiben a keze. Nem látta, mi az, de rögtön a gatyakorcába süllyesztette, hiszen egy tisztességes rab, ha talál valamit, azt ellopja. Máig nem értem, hogyan tudta azt onnan kihozni a harmadik nap után, hiszen állandóan motoztak minket. És hogyan tudta a Jeges-tengertől több ezer kilométeren keresztül a mi lágerünkig hozni? A vonaton is többször megmotozták őket. Ezt egyszerűen nem értem. Aztán megnéztem azt a valamit: egy 1930-as kiadású, egypengős Újszövetség volt, Máté evangéliumának első sorától a Jelenések könyve utolsó soráig. Elmondhatatlan, mit jelentett ez nekünk: akkor már kilenc éve nem láttunk magyar betűt. Nem volt ott hívő vagy nem hívő, protestáns vagy katolikus. Ívekre szedtük és szétszítottuk, és titokban olvastuk. Minden nap földbe kellett ásnunk, vagy a szalmazsákba kellett dugnunk. Tíznaponként cseréltük egymás között az íveket. Ez csodálatos volt.

¹ Oloffson Placid bencés szerzetes (1916–2017) tíz éven keresztül volt a Gulag foglya. Egy hosszabb, 2012-ben felvett beszélgetésből – korábbi interjúkat is felhasználva (pl. JEL 2003/2) – Zsille Gábor jegyezte le Placid atya emlékeit a szovjetunióbeli fogságáról.

A Balti-Fehér-tengeri csatorna építésén dolgozó foglyok, 1931–1933 (Gulag-gyűjtemény, Tomasz Kizny)

